

Paragraafid

Lehekülje nr.

4.3. Majandusliku mõju hindamine

1

4.3. Majandusliku Mõju Hindamine

Juhend

Mitmes sektoris (nt tervishoid, sotsiaalhoolekanne) on vahendeid vähe ja tuleb teha valikuid, mida saab võimaluste ja eelarve piires endale lubada. Ainult heasoovlikkusele ja tegevuse potentsiaalile ei saa otsustamisel toetuda, sest peale rahalise piirangu on piirangud ka sobivate inimeste, oskuste, aja, varustuse, ruumide vms saadavuses. Vahendite piiratuse tõttu on vaja analüüsida ka seda, **kas ja mida muud on võimalik samade vahenditega teha, et luua suuremat väärtust ja saavutada suurem mõju tulemusnäitajatele.**

Majanduslik hindamine tähendab **alternatiivsete tegevusviiside, nii kulude kui ka tulemuste, võrdlevat analüüsi** (22). Eesmärk on anda juhtidele, programmi kavandajatele, investoritele, poliitikakujundajatele või teistele otsustajatele teavet, kuidas vahendeid targalt kasutada. Majandusliku hindamise käigus uuritakse, kas raha ja inimeste eraldamine või muude võimaluste kasutamine konkreetsele tegevusele on seda väärt.

Majanduslikul hindamisel on oluline arvestada tegevuse tõhusust.

- **Tehniline tõhusus** (ingl *technical efficiency*) tähendab, et tegevuse eesmärgid saavutatakse minimaalsete vahenditega, maksimeerides väljundid (näiteks inimeste arv, keda ennetustegevus mõjutab). See keskendub vahendite raiskamise vähendamisele, võtmata arvesse nende maksumust või väärtust. Näiteks suitsetamisvastane kampaania digiplatvormidel kasutab sotsiaalmeediat, mobiilirakendusi ja e-kirju, et levitada suitsetamisest loobumise nõuandeid. Digiplatvormide kasutamine on odavam füüsiliste ürituste korraldamisest või plakatite trükkimisest, seetõttu saadakse suur hulk kontakte väiksema kuluga. Tegevus on tehniliselt tõhus, sest maksimeeritakse mõju

ühe euro kohta.

- **Jaotuslik tõhusus** (ingl *allocative efficiency*) tähendab vahendite optimaalset jaotamist erinevale tegevusele, et maksimeerida elanikkonna üldist heaolu. Seega suunatakse vahendid sinna, kus neist on kõige suurem kasu, arvestades sotsiaalset ebavõrdsust või haavatavust. Näiteks suunatakse vahendeid nii ennetusele kui ka abistamisele, mitte ainult tagajärgedega tegelemisele. Samuti võib ellu viia ennetustegevust suurema riskiga rühmades, nt pakkuda maapiirkondades tasuta psühholoogilist nõustamist ja tugigruppide teenuseid noortele, sest seal esineb suurem depressiooni või käitumisprobleemide kujunemise risk. Vahendid suunatakse haavatavamas olukorras rühmale, kes muidu ei pruugi teenusele ligi pääseda, aidates nii vähendada ebavõrdsust. Kuigi see tegevus võib olla kallim (nt rohkem personali ja sõidukulusid), on see jaotuslikult tõhus, sest keskendub kõige suurema vajadusega sihtrühmadele.

Olulised on kaks järgmist tunnust:

- **võrdlev analüüs** – valiku tegemiseks peab olema kaks või rohkem võimalust, mida omavahel võrrelda ja mille vahel valida;
- **kulude ja tulemusnäitajatega arvestamine** – otsustamisel on lisaks kuludele oluline arvesse võtta ka tulemusi.

Enne majanduslikku hindamist on vaja teada, kas tegevus on

- ohutu (ingl *safe*);
- mõjus (ingl *efficacy*);
- tulemuslik (ingl *effectiveness*);
- kättesaadav.

Tervishoiuvaldkonnas on majanduslik hindamine konkreetsem, võrreldes teiste valdkondadega, sest mõõdetakse kliiniliste sekkumiste, nagu näiteks vaktsiinide, ravimite, vahendite (nt puusaliigese proteesi vahetus) jms tasuvust. Enamasti hinnatakse efektiivsust tervisetulemina ja

vaadeldakse terviseseisundi paranemist. Hindamiseks on olemas selged meetodid ja hindamistulemused on üheselt mõistetavad.

Tervisetehnoloogiate hindamiseks, sh majandusmõju hindamiseks, on avaldatud Eestis [juhend](#) (23).

Ennetustegevus püüab aga lisaks mõõdetavatele tulemusnäitajale (nt depressiooniriski vähenemine) mõjutada ka muid riski- ja kaitsetegureid. Mitu neist on väljaspool tervishoiusektorit, eeldavad valdkonnaülest koostööd, saavutavad valdkonnaüleseid tulemusi (nt väiksem koormus sotsiaalhoolekandele või politseile) või võimestavad inimest oma elu ja tervise eest hoolitsemisel. **Selliseid tulemeid näeb ühiskond realselt alles 10-30 aasta pärast, mis muudab majandusliku hindamise ja konkreetse rahalise näitaja leidmise keerukamaks.**

4.3.1. Majandusliku mõju hindamise meetodid

Mitmed juhendid aitavad majandusmõju hindamist planeerida ja meetodeid valida (22,24,25). Meetodid erinevad üksteisest selle poolest, **kuidas hinnatavast tegevusest tulenevat kasu mõõdetakse ja see analüüsi kaasatakse** (tabel 4.1). Siiski täidavad vähesed uuringud täielikult kõiki majandusmõju hindamise metoodikale seatud kriteeriume (26), eriti keeruline on teha arvutusi ennetustegevuse kohta, mis on kompleksne ja mille elluviimist ning mõju võivad kujundada muud tegurid.

Analüüsitüüp	Kulude hindamine	Tulemusnäitajate hindamine	Meetodi iseloomustus	Tugevus	Raskused
Kulu-tulu analüüs (ingl <i>cost-benefit analysis</i>)	Rahalised ühikud	Rahalised ühikud	Meetod, mis hindab ja võrdleb tegevuskulusid ja -tulust rahalises väärtuses. Annab absoluutse hinnangu tegevuse kasulikkusele	Võimaldab võrrelda mitmesuguseid tegevusvõimalusi, mis tekitavad palju eri tüüpi tulemusi	Raske on määrata ja hinnata tegevuse tulemuste rahalist väärtust ja lahendada inimeste heaolu parandamise rahalise väärtustamise eetilisi probleeme
Kuluefektiivsuse analüüs (ingl <i>cost-effectiveness analysis</i>)	Rahalised ühikud	Naturaalsed (mitterahalised) ühikud	Meetod hindab kulusid rahalises ühikutes ja tulemused on väljendatud naturaalses terviseühikutes või efektiivsusnäitajates	Võimaldab võrrelda samatüübiliste vahendite eest võistlevaid tegevusvõimalusi, sest neil on sama ühik	Saab võrrelda ainult sellist tegevust, mille tulemusnäitajad on samades ühikutes. Ei arvestata laiemat pilti, kus erinevaid tulemusnäitajaid võiks ühendada (nt elukvaliteet võib sisaldada nii füüsilisi, sotsiaalseid kui ka psühholoogilisi näitajaid, kuid ühe mõõtme paranemine ei tähenda elukvaliteedi olulist paranemist)
Kulukasulikkuse analüüs (ingl <i>cost-utility analysis</i>)	Rahalised ühikud	Tervena elatud eluaastad (ingl <i>QALY – quality adjusted life years</i>)	Meetod hindab kulusid rahalises ühikutes ja tulemused väljendatakse tervena elatud eluaastates ehk QALY-des (ühik, mis sisaldab eluaastate pikkust ja kvaliteeti)	Võimaldab võrrelda uusi tegevusvõimalusi varasematega või eri sektorite tegevust ühise hindamisvahendi alusel, mis saab hõlmata laiaulatuslikke tulemeid	Puudub konsensus parima meetodi kohta tervena elatud eluaastate hindamiseks ja QALY võib olla vähetundlik väikeste muutustega korral individuaalsel tasandil isegi siis, kui need on olulised rahvastiku tasemel. Paljudel tegevusvõimalustel on lisahüvesid ka väljaspool tervena elatud eluaastaid
Kulu-tagajärg analüüs (ingl <i>cost-utility analysis</i>)	Rahalised ühikud	Naturaalsed (mitterahalised) ühikud	Meetod toob esile kogu muutuste profiili nii, et ükski ei jääks tähelepanuta	Tagab, et olulised tulemused on välja toodud	Võib olla raske otsustada, kas tegevus on efektiivne, kas mõned tulemused paranevad ja teised halvenevad
Kulu minimeerimise ehk vähendamise analüüs (ingl <i>cost minimization analysis</i>)	Rahalised ühikud	Puudub – eeldatakse, et tulemused on samad	Meetod mõõdab ainult tegevuskulusid – peab olema eeldus ja teadmine, et tulemused on võrdsed	Kõige lihtsam majandusliku hindamise vorm	Harva juhtub, et tulemused on võrdsed

- kulukasulikkuse analüüsi (ingl *cost-utility analysis*);
- kuluefektiivsuse analüüsi (ingl *cost-effectiveness analysis*);
- kulu-tulu analüüsi (ingl *cost-benefit analysis*), mis arvestab saadava tulu rahasse ümber.

• NÄIDE

Suurbritannias analüüsiti kuni kaheaastaste laste vanemate hulgas ellu viidud vanemlusprogrammi kuluefektiivsust. Programmi eesmärk on parandada lapsevanemate ja laste vaimse tervise tulemusi. Uuring toetus JuKU andmetele võimaldades sekkumises osalenute ning tavapärase teenuse saajate võrdlust. Tehti kulukasulikkuse analüüs. Analüüsiti esmatasandi ja eriarstiabi, vaimse tervise teenuste ja kogukonnateenuste ning muid sekkumise kulusid. Lähtuti tervishoiuvaldkonna, perekonna ja laiema üldsuse vaatenurgast. Tervisetulemustena kasutati QALY-sid, mis on laialdaselt aktsepteeritud hindamisvahend. Puuduva andmestikuga arvestamiseks kasutati mitmekordse imputatsiooni tehnikaid, tehti stsenaariumianalüüsi, et uurida erinevate eelduste mõju kuluefektiivsusele. Kulukasulikkuse tulemused esitati süstemaatiliselt ja toodi välja kuluefektiivsuse suhtarvud (ICER ehk täiendkulu tõhususe määr). Artiklis arutletakse ka sekkumise võimaliku pikaajalise mõju ja kõrvalmõju üle (28).

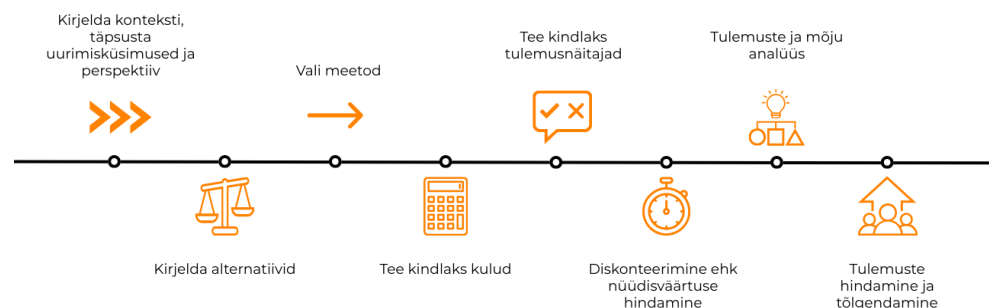
4.3.2. Majandusliku mõju hindamise planeerimine

Majandusmõju hindamise planeerimisel saab lähtuda uuringu eesmärgist ja olemasolevatest või kogutavatest andmetest. Meetodi valikul on abiks tabel 4.2, kus on näidatud, millist meetodit saab kasutada erinevate eesmärkide korral.

Uuritud kulud ja tulemused			
Kahe või enama alternatiivi võrdlemine	Ei	Ei	Jah
		Ainult kulud	Kulud ja tulemused / tagajärjed
		Osaline hindamine <ul style="list-style-type: none"> Kulu kirjeldus (ingl <i>cost description</i>) 	Osaline hindamine <ul style="list-style-type: none"> Kulu-tagajärg analüüs (ingl <i>cost-consequence analysis</i>)
	Jah	Osaline hindamine <ul style="list-style-type: none"> Kulu analüüs (ingl <i>cost analysis</i>) 	Täielik hindamine <ul style="list-style-type: none"> Kulu minimeerimise ehk vähendamise analüüs (ingl <i>cost minimization analysis</i>) Kulu-tulu analüüs (ingl <i>cost-benefit analysis</i>) Kuluefektiivsuse analüüs (ingl <i>cost-effectiveness analysis</i>) Kulukasulikkuse analüüs (ingl <i>cost-utility analysis</i>)

Majandusmõju hindamisel tuleb läbi mõelda, milliseid tulemusnäitajaid ja hindamisvahendeid kasutada. Andmeid tasub koguda inimeselt endalt (nt probleemi esinemine, rahulolu, toimetulek), tegevuse osutajalt ja erinevatelt teistelt osalistelt ning toetuda riigi tasandil kogutavatele andmetele: terviseandmed, noorteandmed jne (29).

Majandusliku hindamise põhisamme on kujutatud joonisel 4.2. Nähtub, et metoodika valik oleneb uurimisküsimustest, sellest, mida analüüsitakse (nt inimese, teenuseosutaja, sektori, süsteemi või ühiskonna vaatenurk) ja kontekstist. Kaalutavaid alternatiive või valikuid tuleb täpselt kirjeldada ja seejärel saab hindamise meetodi valida. Iga alternatiivi kulud ja tagajärjed tuleb kindlaks teha, mõõta ja hinnata ning kohandada mõõtmisajastuse erinevustega. Seejärel hinnatakse täiendava kulu ja kasulikkuse tulemeid, analüüsitakse ja tõlgendatakse tulemusi ning antakse soovitusi.

Sarnaselt JuKU planeerimise ja aruandlusega, on ka majandusliku hindamise aruandluseks koostatud häid juhised (30), mis aitavad nii uuringut planeerida kui ka tulemuste avalikustamisel uuringu olulisemad nüansid sarnasel viisil esile tuua. Aruandlusjuhisest on kasulik uuringute avalikustamisel lähtuda. Abiks võib olla ka kontroll-loend, et kindlaks teha usaldusväärse majandusliku hindamise elemendid ja uuringu tugevad ning nõrgad küljed (31).

• NÄIDE

Uuringu eesmärk oli võrrelda tavapärasest toitumist sojatoodetest või Vahemere toitumiskavast ja hinnata mõju tervisele ning tervisega seotud kulutustele 20 aasta jooksul. Vahemere toitumiskava tähendas rohkelt puu- ja juurviljade, täisteratoodete, oliiviõli, mereandide ning vähesel määral liha- ja piimatoodete tarbimist. Võrdluseks oli tavapärane toitumine, mis tähendas sojatoodete või Vahemere toitumiskavas esinevate toodete puudumist või toidulaual vähesel määral esinemist. Kohort oli hea tervises seisundiga 1000 meest ja 1000 naist, kelle tervises seisundit taashinnati iga aasta möödudes, rakendades Ühendkuningriigi ning Belgia rahvastiku kohta teadaolevat haigestumuse ja suremuse tõenäosust. Kasutati Markovi modelleerimist vanuse ja soo põhjal. Majanduslike mõjude arvutamisele lähtusid uuringu korraldajad

ühiskondlikust vaatest, arvestades otseseid ja kaudseid kulusi.
Esmane tulemusnäitaja oli tervena elatud eluaastad (QALY).
Tuleviku kulusi arvutamisel rakendati diskonteerimist ja
mudeldamisel hinnati tulemusi iga parameetri suhtes (32).

[Loe edasi →](#)